

Laudatio eredoctoraat Ian Buruma (uitgesproken door prof.dr. J.N. Bremmer)

In de latere jaren zeventig van de vorige eeuw verschenen op de achterpagina van de NRC-Handelsblad smakelijke impressies van Japan. Ze behandelden zulke curieuze zaken als de buigmachine die Japanse meisjes traint tot knipmessende liftbediensters of de gelijkenis van moderne Japanse pornografie met oude houtblokprenten die voorstelden hoe Nederlandse kooplieden zich te buiten gingen met Japanse meisjes. De auteur was vast een half-Japanner, dacht ik: Hiroshima, Okinawa, Hotta, Buruma. Niets is echter minder waar. Zoals de Holwerda's uiteindelijk uit Holwerd komen en de Ferwerda's uit Ferwerd, zo komen de Buruma's uiteindelijk uit Burum in het Kollumerland. We eren met Ian Buruma dus ook iemand uit het Noorden of in de taal van mijn faculteit: een verloren zoon!

Ian Buruma werd geboren in 1951 in Den Haag waar hij ook opgroeide. Zijn vader kwam uit een doopsgezinde familie, zijn moeder uit een Engels-joodse; haar broer John Schlesinger was een beroemd filmregisseur, die met zijn vak en oneerbiedige levensstijl ongetwijfeld in bepaalde opzichten een rolmodel voor de jonge Ian was. Ian trok op zijn Engelse familie en kreeg zo door zijn afkomst alleen al intellectuele nieuwsgierigheid en een kosmopolitische houding mee, zoals wel vaker het geval is met kinderen van Nederlands-Engelse ouders.

Nadat hij in 1971 begonnen was met de studie Chinees, bekeerde hij zich tot Japan door een sexy Japanse theater show die hij datzelfde jaar in het Amsterdamse Micky had gezien. In 1975 vertrok hij naar Tokio om daar Japanse film te gaan studeren. Hier keek hij zijn ogen uit en werd geboeid door de wereld van de demi-monde. Toch verviel Buruma in zijn impressies nooit in Oriëntalisme. Altijd zette hij ze in een cultuur-historische context. Deze manier van kijken werd zelfs geïntensiveerd toen hij vanaf de zomer van 1985 begon te schrijven voor de New York Review of Books.

Aan dit leidende intellectuele blad heeft hij nu al meer dan 100 artikelen bijgedragen, want zijn favoriete medium is, eerder dan het boek, het essay. Zijn stijl is zakelijke, informatief, jargonvrij en, regelmatig, ironiserend. Daarbij combineert hij vaak geschiedschrijving met antropologische reportages op een uiterst aantrekkelijke wijze. Zijn belangstelling voor Japan culmineerde in twee boeken, *The Wages of Guilt* (1994) en *Inventing Japan* (2003). In het eerste analyseert hij de verwerking van de oorlog in Japan en Duitsland, in het tweede de opkomst van het moderne Japan. Zijn belangstelling voor onze oosterburen was gewekt doordat hij regelmatig de namen van Duitse romantici, zoals Herder en Spengler, was tegengekomen in de geschriften van Japanse nationalistes, die ook de Duitse rassenleer gebruikten om hun superioriteitsgevoel te rationaliseren. Het is deze wisselwerking tussen het Westen en het Oosten die regelmatig in Buruma's werk terugkeert en hem fascineert.

Buruma staat duidelijk kritisch tegen veel Duitse en Japanse pogingen de schuld te verwerken. In zijn eigen visie moeten schuld en verantwoordelijkheid het onderwerp van openbare discussie zijn en dat is wat hij mist in Japan waar Hirohito werd gesauveerd maar zijn generaals en admiraals opgehangen. Van al Buruma's boeken blijft *The Wages of Guilt* de lezer misschien het langste bij. Het laat de lezer ook met vragen zitten. Is er eigenlijk wel een ideale vorm van schuld verwerken? Kunnen wij schuld verwerken van misdaden die wij niet zelf hebben begaan? En hoe hebben wij zelf als Nederlanders onze verantwoordelijkheid tijdens de Tweede Wereldoorlog en in Indonesië verwerkt? Geen gemakkelijke vragen en het siert Buruma dat zijn boek ook geen gemakkelijke antwoorden geeft.

Vanaf het midden van de jaren '90 keert Buruma terug naar zijn eerste liefde, China en de Chinese wereld buiten het vasteland (Taiwan, Hongkong en Singapore). Zijn

Bad Elements van 2001 beschrijft die wereld vanuit het perspectief van de, vaak christelijke, dissidenten en activisten, die de hoofdrol speelden in de democratische beweging op het Plein van de Hemelse Vrede in 1989. Buruma besluit zijn boek met een hoofdstuk waarin hij nabestaanden en sympathisanten van Tiananmen Square interviewt. Het tragische is dat velen van hen menen dat zwijgen het beste is dat een intellectueel kan doen, bang als ze zijn voor het geweld waarmee grote veranderingen in China vaak gepaard gingen. Maar zwijgen is het laatste waar Buruma voor staat. Tegen de mening van veel Chinese intellectuelen in dat China behoefte heeft aan een spirituele transformatie of een kruistocht voor normen en waarden, houdt Buruma een pleidooi voor democratische instellingen waardoor het volk zich echt kan laten vertegenwoordigen.

In dit voorjaar verscheen *Occidentalism*, geschreven samen met de Israëliische filosoof Avishai Margalit. Occidentalisme is bij hen niet de precieze tegenhanger van Oriëntalisme, maar 'the dehumanizing picture of the West painted by its enemies'. Dit beeld is, zoals ze laten zien, vaak weer opgebouwd met elementen juist uit het Westen en wel de Duitse Romantiek. Het hoeft geen betoog dat deze studie uiterst actueel is nu radicale moslems het Westen bekijken als afgodendienaars met alle religieuze lading die die term in het oude Israël had. Het is typerend dat Margalit en Buruma geen oplossingen bieden in de zin van dringende adviezen van wat het Westen nu aan concrete maatregelen moet nemen. Ze benadrukken dat de Islamitische revolutie primair door moslems zelf moet worden gestopt want we zien hier niet een 'clash of cultures' maar een oorlog van ideeën, niet een 'clash of civilisations' maar een strijd tussen democraten en niet-democraten. Daarbij kan godsdienst zelfs een kracht ten goede zijn want, zoals Buruma en Margalit schrijven, 'it is hard to see how any road to freedom can steal its way around the mosque'. In die strijd zullen we ook alles op alles moeten zetten om tolerant te blijven, want anders zou er voor ons niets overblijven om te verdedigen.

Wie de weg van Ian Buruma overziet in de laatste 25 jaar ziet een Hollandse jongen die vanuit een fascinatie met het exotische van Japan zich langzamerhand heeft ontwikkeld tot de meest vooraanstaande internationale essayist aangaande de verhouding van Oost en West. Al die tijd heeft hij zich ingespannen om niet alleen informatief naar het Westen te zijn maar ook om de waarden van een humane samenleving voor het Verre Oosten te propageren, met name het publieke debat, de eigen verantwoordelijkheid en de democratische instellingen. Voortdurend wijst hij ons erop dat mensen wel onderdeel van een cultuur zijn, maar dat die cultuur hen daarom nog geen levenswijze mag opdringen, noch in het Westen noch in het Oosten. Onze theologische faculteit heeft zich de laatste jaren in toenemende mate gericht op een antropologiserende en historiserende studie van de problemen van de multiculturele, multi-etnische en multireligieuze samenleving, lokaal en mondiaal. Ian Buruma's genuanceerde invulling van de taak van de intellectueel is daarbij een inspirerend voorbeeld en maakt hem zo, hoe verrassend misschien ook voor hemzelf, bij uitstek passend voor een eredoctoraat in de Faculteit der Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap.